

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

TE TOA TAKITINI

NAMA 47.

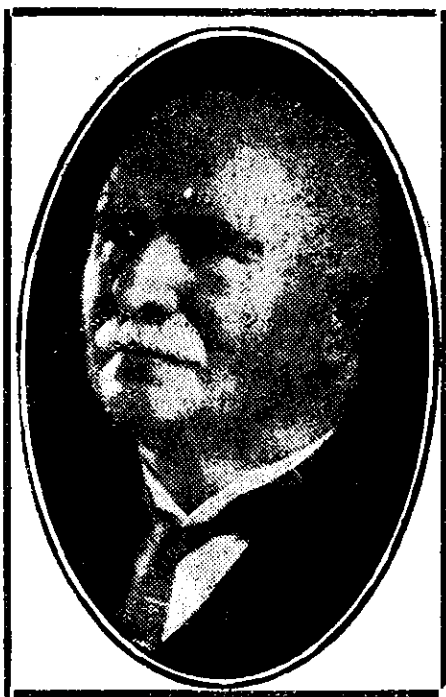
HASTINGS.

Hune 1, 1925.

W. F. TE MAAHI.

He kauwhau na Revd. P. Peneti.

"Na ka mate a Hamuera, a ka huihui a Iharaia katoa ki te tangi ki a ia."—1 Hamuera 25, 1.

W. F. TE MAAHI, Pirimia 1912 ki 1925.
I mate. Mei 10, 1925.

KO Hamuera tetahi o nga tangata nui i roto i te rarangi ingoa o nga poropiti o Iharaia. Engari kaore a Iharaia i tino mohio ki te nui o nga painga i puta ki a ratou i runga i nga whakabaere a Hamuera i a ia e ora ana. Otira no tona matenga katahi ano ka huihui a Iharaia katoa ki te tangi ki to ratou tangata. Katahi ratou ka mahara ki nga painga i puta ki a ratou. nga ora mo te taha tinana nga ora mo te taha wairua.

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e Cliff Press,
Queen Street, Hastings. H.B.

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "*Te Toa Takitini*," Box 300, Hastings.

238

TE TOA TAKITINI.

Hune 1, 1925.

He penei tonu to tatou ahua to te tangata. I te mea kei a tatou tonu nga manaakitanga, kaore tatou e minamina atu. Engari kei te wa e ngaro ai taua taonga, katahi tatou ka mohio ki to tatou mate.

Kei raro a Niu Tireni katoa i te kapua pouri e tau ana i tenei wa. Ko te ringaringa kaha o aitua kua whatoro atu ki te upoko tonu o to tatou Kawanatanga. Ko Te Maahi tera e tiraha mai ra. Haere ra e koro! Haere te Rata whakamarumarua o nga iwi o te motu. Haere te matua o te iti o te rahi. E te iwi Maori, e tika ana ma tatou e tangi nui a Te Maahi. Kaore ano he Kawanatanga i penei rawa me Te Maahi te kaha o te manaaki i a tatou. Ahakoa na ana Minita o te Karauna, nana ra na te upoko. Titiro ki a Ta Maui Pomare e noho mai nei hei Minita mo te Tari o te Ora. Na Te Maahi i hiki tenei Maori hei upoko mo nga Hohipera me nga Takuta o Niu Tireni katoa.

Titiro ki te Kai-tiaki o te katoa mo te taha Maori. I mua e ngaro noaiaho ana te taha Maori, e horomia ana e te taha pakeha. Inaianei kua tu motuhake te Kai-tiaki Maori.

E tika ana a Te Arawa kia nui te mihi ki a Maahi. Na tona Kawanatanga i whakatutuki i runga i te huarahi ngawari, i te huarahi marama, te keehi o nga Moana i puta ai te £6,000 i te tau ki a ratou.

E tika ana kia mihi a Ngati Kahungunu ki a Te Maahi. itemea natona Kawanatanga i whakahoki mai a Puketitiri, a Aorangi ki a ratou.

E tika ana kia mihi nga iwi o Turanga kia Te Maahi. itemea nana i whakahoki mai a Patutahi ki a ratou.

E tika ana kia nui te mihi o Ngai Tapu o Te Waipounamu ki a ia mo te moni kapeneheihana £354,000 kua whakaaetia nei mo te hoko o te tau 1848.

E tika ana ki a mihi nga kaumatua ki a Te Maahi notemea nana i whakarahi te penihana mo nga kaumatua, a ko nga moni e whangai mai nei i nga Penihana Maori anake e tae ana ki te £64,682 i te tau.

E tika ana ki a mihi nga tamariki ki a Te Maahi notemea katahi ano ka takoto marama mai nga huarahi hei taenga atu mo ratou ki nga kura nunui o te Motu.

Tera atu, tera atu nga mahi pai a Te Maahi ki te iwi Maori. Tera noatu hoki ana mahi pai mo ana iwi pakeha.

E kiia ana kaore ano he tangata o Nui Tireni nei i penei rawa te tangihia me Te Maahi. Na te aha i arohatia ai tenei

tangata? He pai nona, he aroha, he atawhai, he humarie, he pono no ana korero. Kaore ana korero whakapatipati, kaore he korero rupahu. Kua kitea maramatia ko te putake mai o tona kaha, me tona marama, ko te u o tona whakapono ki to tatou Ariki ki a Ihu Karaiti. He tangata karakia a Te Maahi. He nui hoki tona mohio ki nga Karaipiture.

Haere ra e koro. Kaore to iwi Maori e wareware ki o manaaki i a ratou.

Waiho ma nga whakapaparanga tangata a muri nei e korero tou nui, tou pai, me au mahi aroha i whakahaeretia e koe hei painga mo nga iwi katoa i raro i a koe. Ahakoa koe kua mate, tenei tonu koe te korero nei. Haere ra e koro! Haere ki tou okiokitanga.

HUKARERE WHARE KARAKIA.

No Hune i te tau 1875 i timata mai ai a Hukarere Kura. Ko te Tiupiri tenei marama o taua kura. Kua tuturu te whakaaro kia whakaarahia he Whare-karakia kohatu ki Hukarere hei tohu whakawhetai mo te ekenga o te Tiupiri. E whakaarotia ana ka roto o te whare-karakia me mahi Maori, ki te tui, ki te whakaaro ki te tuhituhi.

Kei te mihi te komiti ki a Te Arawa mo ta ratou manaaki. Kua tae mai te rongo kua neke atu i te £100 ta ratou moni koha, me te tono kia waiho ma ratou te Teepu Tapu e mahi e whakairo. Na Ngati Porou, na Te Arawa nga manaaki e hau mai nei. Kei whea ano etahi o nga hapu rangatira?

NGA MANAAKI KORERO.

Kanui te mihi o *Te Toa Takitini* ki nga rangatira e manaaki mai nei i ta tatou pepa ki nga korero papai, ki nga kaupapa whanui. Kei pouri mai koutou mo te roa o a koutou korero e whanga ana ki tetahi wahi watea o te pepa. Kia ngawari mai, taria mai te putanga atu.

Tenei te mihi nei ki a T. T. Rawhiti, me ana mihi ki a Paratene Ngata.

Kei te mihi hoki te Etita ki a R.T.K. mo ana korero papai mo "Te Kaiwhakaako Pae-ra-uta" me te "Tiriti o Waitangi."

Tenei hoki te mihi nei ki te Poari o Te Arawa. Kua tae mai te ripoata a tau a te Komiti mo nga Matauranga me te ripoata mo nga Holipera.

Kei te mihi hoki ki a Takuta Wirepa mo te ripoata o te Hui Takiwa i tu ki Te Araroa ki a W. W. Bird, M.A., mo tana kaupapa korero mo "Nga Kura Maori."

Kei te kape o muri i tenei ka uru katoa ai enci take.

TE HUI-TAKIWA I TU KI ROTORUA I TE 4th O NGA RA O MEI, 1925.

NGA TANGATA O TENEI HUI.

Tumuaki:—Pihopa o Waiapu.

Nga Minita:

F. W. Chatterton (Atirikona) ..	Rotorua
Paora Te Muera	Rotorua
Te Rohu Waaka	Whakarewarewa
Te Ropere Tahuriorangi	Mourea
Rewi M. Wikiriwhi	Te Puke
Manihera Tumatahi	Taupo
Ereatara Mohi Eruini	Whakatane
F. H. Spencer	

NGA MANGAI-REIMANA.

Wiremu Kingi	Rotorua
Tiweka Anaru	Rotorua
Te Wheoro Poni	Rotorua
Te Naera Houkotuku	Rotorua
Te Kiwi Amohau	Rotorua
Paora Rokino	Taupo
Ereatara Te Heke	Tauranga
Henare Piahana Te Reohau	Tauranga
Rota Te Wharehuia	Te Puke
Ngatoa Te Kokiri	Te Puke
Kereopa Mita Hotene	Whakatane
Tumatahi Manahi	Mourea
Wiremu M. Ereatara	Awahou
Hunuhunu Hakopa	Awahou
Atutahi Te Kiri	Te Ngae

I muri iho i te karangatanga o nga ingoa o nga minita, mo nga reimana, ka whakapuaretia te Hui e te Pihopa ki te inoi.

Katahi te Pihopa ka whai-korero ki te Hui. Ka mutu tona whai-korero, ka whakaritea a Rev. E. M. Eruini hei hekeretari, hei tuhituhi i nga mahi a te Hui, ko Rev. P. te Muera hei Kai-whakamaori mo te Pihopa.

NGA MOTINI.

1. Na Rev. M. Tumatahi raua ko Rev. R. Tahuriorangi:

“E whakapai ana tenei Hui ki te whai-korero a te Pihopa. He mea atu kia perehitia ana korero ki roto i te ripoata o tenei Hui.”

Pihopa:—“Maku e tuku atu ki Te Toa Takitini, kia perehitia mai taku whai-koreero.”

Whakaetia ana,

2. Na Tiweka Anaru raua ko Wiremu Kingi:—

“Kia puta atu i tenei Hui, tetahi kupu tono ki te Komiti whakahaere i te Karahipi a te Makarini, kia

whakatuheratia tetahi huarahi e ahei ai nga tamariki Maori e haere ana ki nga kura pakeha ki te uru tahi atu mo nga whakamatautauranga o taua karahipi."

Pihopa:—"He take nui tenei, kua takoto ki taku aroaro. Maku tenei take e kawe ki te aroaro o nga kai-whaka-haere o taua Karahipi."

Whakaaetia ana.

3. Na Wiremu Kingi raua ko Tiweka Anaru:—

"He tono ki te Pihopa kia whakaturia tetahi minita hei kai-whakahaere mo te taha ki te Hahi Maori, ko taua minita, me mohio ki te reo Maori ki te reo pakeha."

Pihopa:—"Kei te whakaae ahau ki tenei take, engari e kore ahau e ahei ki te whaka-ingoa i taua tangata. Maku e kawe tenei motini ki te Komiti o te Pihopatanga, kei a ratou te mana hei whakatutuki."

Whakaaetia ana.

4. Na Wiremu M. Ereata raua ko Taiporutu Mitchell:—

Kia puta he tono i tenei Hui, ki te Poari o te Arawa ki tetahi moni, kia homai i runga i te tikanga Karahipi, hei awhina mo nga tai-tamariki o roto i te Atirikonatanga o Tauranga e haere ana ki te kura minita."

Pihopa:—"He motini tenei e tika ana kia puta he whaka-whetai maku, tae atu ki te Hui katoa. I te mea kei te noho hui te Poari o te Arawa he mea tika rawa ki a tae-a-tinana ahau ki to ratou aroaro, ki te mihi whaka-whetai ki a ratou."

Whakaaetia ana.

5. Na Mangai-Reimana i pootitia e te Hui:—

Ko Wiremu Kingi:

Ko Tiweka Anaru:

"He mea whakatu enei tangata i runga i te tikanga pooti, ko raua hei Mangai-Reimana mo nga tau e toru, mo te Atirikonatanga o Tauranga, hei mangai ki te Hinota o te Pihopatanga e tu ana ki Nepia ia tau ia tau."

Whakaaetia ana.

6. Na Rev. F. H. Spencer raua ko Archd. Chatterton:—

"Kia whakaarahia ki Rotorua nei tetahi whare hei kohanga noho mo nga kotiro Maori, me nga kotiro haawhe kaihe hoki, ina puta mai ratou i nga kura. Kia arahina ratou ki nga huarahi o te mara, o te mohio, ki a tu totika ai hei wahine mo te tane; hei whaca mo te whakatupu tika i nga tamariki. Ko te ingoa e huaina ki taua whare ko te Arawhata."

Whakaaetia ana.

7. Na Taiporutu Mitchell raua ko Rev. F. H. Spencer:—

Kia whakaturia he komiti, hei whakahaere i nga ritenga, me nga tikanga katoa, mo te whare kohanga ka whakaarahia nei ki Rotorua, ko nga mema mo taua ko-

miti kia kotahi tekau; kia toru nga mema pakeha, kia whitu nga mema Maori. Kia tokorima te koramu."

Whakaaetia ana.

Nga mema i whakaturia e te Hui e whai ake nei:—Archdeacon F. W. Chatterton (Rotorua), Rev. F. H. Spencer (Rotorua), Rev. P. Te Muera (Rotorua), Rev Te Rohu Waaka (Rotorua), Wi Karena Moho Wihapi (Te Puke), Mrs. E. Robertson (Rotorua), Mrs. D. Steel (Rotorua), Mrs. Emare Poraumati (Rotorua), Mrs. Miriama Wikiriwhi (Rotorua), Miss Seth Smith (Rotorua).

8. Na Tiweka Anaru:—

"He patai, mehemea e taea te whakahoki iho ki a kotahi te tau, e tu ai nga Mangai-Reimana mo te Hinota nui e tu ana ki Nepia, me whakakore te toru tau."

Whakautu a te Pihopa:—

Kaore tenei patai e taea te wha-wha e te Hui-Takiwa, tae atu ki nga Hinota Pihopatanga. Na te Hinota whanui o Niu Tirenī tenei whakaritenga a whakapumautia ana kia toru tau.

9. Na Taiporutu Mitchell raua ko Tiweka Anaru:—

Kia puta he whakamihi ma tenei Hui, ki te Pihopa mo nga whakamarama, me nga whakariterite pai, ngawari, i roto i nga take o tenei Hui.

Whakaaetia ana.

10. Na Ngatea Te Kokiri raua ko Kereopa M. Hotene:—

"Kia puta he kupu whakamihi ma tenei Hui ki a Ngati-Whakaue mo ratou e manaaki nei i tenei Hui, kia tau nga manaakitanga a te Runga-Rawa kia ratou katoa, a ma te Kai-Hanga ano hoki ratou katoa e arataki, e tiaki i runga i tenei o tatau marae rangatira me te tapu."

Na te Pihopa i whakahua:—

Te Inoi Manaaki,

ka mutu te Hui.

TE HEITIKI A REIRI PAKIHINI.

TERA tetahi heitiki kei te wahine a te Kawana-Tianara. Ko taua heitiki he mea hoatu ki tana papa i te wa e tu ana a ia hei Kawana mo Niu Tirenī. Kei te here tonu te pukapuka a e penei ana nga korero o runga. "20 Aperira, 1874. Aporo Huru. Ko to matou waka Te Anoputanguru." Na te Pakeha i tuhituhi noreira kei te he pea nga kupu Maori. Kaore a Reiri Pakihini i te mohio no Heretaunga ranei te taonga nei, no whea ranei.

Kati tera pea etahi o nga Kaumatua e awhina nei i te *Te Toa Takitini*, kei te mohio ki nga ingoa e mau ake nei, ara te tangata nana i tuku te taonga me te ingoa o te taonga. Whakamaramatia mai ki ta tatou mokai ki *Te Toa Takitini* kia riro ai mana e whakaatu kia Reiri Pakitini nga korero mo taua taonga. He taonga tenei i tukua atu i te Tau 1874 a i te hipanga o nga tau e 50 kua whakawhiti mai ano i te Moana-nui-a-Kiwa ki te toro mai i a tatou. I haere atu i runga i tera Kawana a te hokinga mai i te uri, he Kawana ano. Katahi ano tenei ahuatanga noreira whakamaramatia mai.

—*Te Rangi Hiroa.*

TE UTU O NGA MINITA KARAKIA.

(*Na Takuta T. Wirepa, M.D.*)

KO te utu mo te minita o te Hahi o Ingarangi e mahi nei i waenganui i tona wahanga o te iwi Maori £156, me etahi utu i waho atu mo nga tamariki. Ki taku rongo e uru kore utu ana nga tamariki a nga minita ki Te Aute me Hukarere. Heoi ra, me ki e tatau, te utu mo te minita £156 i te tau. Ko te utu tenei i whakaaria e te Hinota mo taua tangata. E hara i te mea ko runga tenei o te utu. Ko raro ke tenei. E ki ana au nei ehara tenei i te utu tika mo te minita. He iti rawa tenei utu. Me whakama tatau mo tatau e whakatiki nei i o tatau minita.

HE AHA TE MINITA.

Tenei kupu te minita i ahu mai i te reo Ratina ara Romana. Tana kupu Ratina ko te kupu e mauria nei e te pakeha i naia-nei: ara, "Minister," a whakamaoritia nei: "He Minita." Tona tikanga, he "pononga," ara he tangata e tuku ana i tona kaha hei homai painga mo tetahi ranei, mo etahi ranei: mo te kotahi ranei, mo te katoa ranei. Ko tenei tangata ko te minita, ara ko te tatau "pononga," e mahi nei mo tatau e tika ana kia utua ki te utu tika. E hara tenei tangata i te "Kai-mahi" penei me te pononga parakena hu, me te Kai-mahi tope-ngahere ranei. E ki ana te pakeha, e rua nga karangatanga o te Kai-mahi. Ki te reo pakeha anei taua rohe-rohenga: (a) "Skilled labourer": (b) "unskilled labourer": ara (a) he tohunga: (b) ehara i te tohunga. Te mahi tohunga, ko te mahi i maha nga tau i pau i te akonga kia mohio, penei me te Kamura, parakimete whakairo, engineer, roia, takuta, minita Karakia. Te mahi tohungakore ko te ngaki taru, koko oneone i te rori, tope tauhinu, kawae wai, parakena hu, miraka kau, otira nga momo mahi katoa kaore nei e pau ana te takiwa roa i te akonga. Te wariu o te tohunga he rahi: to te mea e hara i te tohunga, he iti. Inahoki te Kamura, kaore i raro iho i te rua pauna tona utu i te ra. To te tangata koko oneone i nga rori a te Kaunihera 14 - (hereni) i te ra tona utu. I runga i tenei ahua o te utu, kei runga atu i te £600 te utu mo te Kamura i te tau, mo te koko oneone, e £200 i te tau. Ara, e £44 i te tau te nukunga ake i te utu mo te tangata tohunga nei mo te Minita Karakia. Ko tona karangatanga he tohunga: ko tona utu no te tohunga kore. E ki ana a Paora: "Me utu te tangata mahi ki te utu tika."

HE AHA ANO TE MAHI A TE MINITA?

Te mahi a tenei tangata he karakia. Taua mahi te karakia he whakaatu mai i te ara ki te Aua, he whakaatu i te huarahi tika, i te huarahi he, he hae ki te kino, he karanga ki te pai, he whakaako ki te pai, he arai i te kino. Ara, he kowhatu whakamahara ia mo te ara o te tika, he kai whakaoho i te ngakau kotiti ke.

Taua tangata he kai-whakaako i te iwi. E kurangia ana taua tangata ki nga matauranga hohonu. ki te reo Kariki, ki te reo Ratina; ki te reo Hiperu; ki te History; ki te Philosophy; ki te Theology; me era atu pekanga o te matauranga. No reira. no te hunga whiriwhiri taua tangata; ara, he tino tohunga a ia Mehemea ia ka paahi, i tetahi whakamatautauranga ka homai he tohu matauranga e tona kareti ki runga ki ona pakihwi tarewa ai. Kei runga taua tohu i te tuara o Revs. Peneti, Reweti Kohere, Pine Tamahori, me Wiremu Tureia e mau ana. Kei etahi Kareti, e whakamatautau ana mo te B.D. me te D.D. Ki te hahi Presbyterian o Niu Tirenī, e rima nga tau e whakakona ana taua tangata. Ki to tatau nei Hahi, he pera ano te roa, hoki iti iho ranei. He mea no ka whiwhi te tangata ki tona B.A., M.A. ranei, katahi ano ka timata ki tenei matauranga no reira e te iwi. he tino tohunga te tangata e whakaparahakotia nei e tatau. Kei runga noa atu tona matauranga i to nga tamariki i puta mai i Taperenui-a-Whatonga, i to tupai-whakarongo-wananga hoki.

HE AHA TE HUA O TANA WHAKAAKO.

Ewhakaako ana ia ia tatau kia kaua e Kohuru, kia kaua e whanako, kia kaua e noho kino, e hohou ana ia i te rongo a tetahi ki tetahi; ko ia ki te homai i nga korero uaua o tawhiti: ko ia te kai-tiaki o te ture a Te Karaiti: "Kia aroha koutou tetahi ki tetahi." E taka noa ana nga hipi a te tangata i roto i ona patiki, e puare noa ana nga tatau o tona whare: ko nga hua enei o tona whakaakoranga.

E rua nga kai-tiaki o te Ture i te ao nei: (a) Ko te wehi kei whiua; (b) Ko te mohio he tika te ture. Te Kai-whakahaere o te take (a) Ko nga pirihiimana; to te take (b) Ko nga Minita Otira, e te iwi, e hara tatau i te wehi i nga pirihiimana i kore ai e takahi i te Ture. Engari na te reo ngaro o te Atua e tiakina nei e nga minita. Ki te kore he minita, he pirihiimana he minita mo tatau. Ka ngaro te pirihiimana, mahi noa ana tatau i te hianga, kaore hoki ia e kite mai.

I kore ai he kohuru, he whanako, i mahi noa ai nga toa hoko-hoko i runga i te rangimarie, i whata noa ai nga miti a nga putia, nga rohi a nga peka, i haereere noa ai a tatau tamariki, a tatau wahine i runga i te rangimarie, i au ai te moe, kaore he wehi, kaore he aha, e hara i te Ture: engari na te mohio iho kei te rata te iwi i nga minita te whakarata, kei te mohio te hinengaro o ia tangata ki tana, ki tana. Ta te Ture he whanga kia takahia te Ture ka tohutohu ai kia kaua e takahi i te Ture. Ta te minita he tohutohu i mua o te Ture, kia kaua e takahi i te Ture. Te tangata e rongo ana ki te reo o te minita kaare e mohio ki te wehi i te Ture. Ko te minita te kai-whakaako, te matua mo a tatau tamariki, mo nga mea tane, mea wahine, tae noa mai kia tatau, a, mana hoki tatau e tuku atu i runga i ta te Hahi tikanga ki roto ki te Kopu o te whenua.

Ka kite tatau, he nama nui ta tatau ki tenei ropu tohunga, ara, ki nga minita mo a ratau mahi pai katoa, i pai ai ta tatau noho i te ao.

HE AHA I KOROU KORE AI A TATAU TAMARIKI?

E tika tonu ana kia korou-koretia tenei mahi e nga tamariki Maori. Kaore hoki he utu. Otira, he mea tika ranei kia noho kore minita te iwi? Tera ranei e taea e te roia, e te takuta, e te engineer, e te kai-mahi paamu, e te kapene kaupuke, e te tangata tiaka hotera, e te tangata taraiwa motoka, e te Tiati Kooti Whenua Maori, e nga kai-whakamaori whai-raihana ranei te mahi nga mahi nunui kua tauwia ake ra e au? Kaore e taea. Ki te kore minita tatau, ka kore e rangona te reo o te Atua. E rua tonu whakapaparanga e kore minita ai, e kore karakia ai, ka kararehe te tangata.

Kei te karanga te Pihopa ki a tatau tamariki matau kia haere mai ki te ako ki te mahi minita. Kaore ia i te karanga i nga rorokore, i nga rorirori ranei. Kei te karanga ia i te roro o te iwi. Ei tika ana ranei kia haere nga tamariki nei, kia tapae atu i to ratou oranga tamariki, kia kati i nga tatau o te ao kia ratau, mo te £156 i te tau, kei raro iho nei i te utu o te tangata kari rori? E hoa ma he kanga tenei na tatau i nga taranata i homai e te Atua ki te iwi. Ki te whakahaweata tatau kia tatau ano, ka whakahaweatia ano tatau e nga iwi o waho. Kei te watea te ao ki te tangata matau. He maha nga mahi whai utu kei te puare kia ia. Otira e tika tonu ana me haere mai etahi o taua momo tamariki hei minita mo tatau. Engari ma te whea reo e karanga. He tangata tonu hoki. Ma te kai e whangai. Ma te kakahu e uhi. Ko te utu o te Pihopa e karanga nei i te hanga tamariki nei kotahi mano pauna i te tau, me te whare kaore he utu. Ko te whakaaro tena o te pakeha mo tenei tangata mo te minita.

KIA HIA TE UTU TIKA MO TE MINITA.

Tirohia iho te wariu o tenei tangata. Kanui te wariu me nui ano te utu. E hara ma te pakeha e utu to tatau minita. Ma tatau ano. E hara i te mea me utu e tatau ki te utu e kiia ai te minita he tangata "wini." Engari me whakaaro iho ano te ahua o enei ra. Kaua ia hei tukua kia nama. Kaua ia e whakapoharatia. Kaua ona tamariki hei whakamatekaitia me hoatu he utu e taea ai e ia te hoatu he kohi tika i nga wa o te kohi-kohi, e ahei ai ia te kawe i ana tamariki ki nga kura nunui. I waho atu i tona karakia, ko te minita te matua, te pakeke, te kai arahi, me te rangatira o te iwi. No reira kia rite ano ki to te rangatira ahua he utu mona. Kei tooku whakaaro he iti te £300 i te tau mo te minita e tae ana te utu o nga minita pakeha ki te £350, £400, £500, £600 hoki i te tau. Ma tatau tonu tenei moni e rapa. Kia tae ra ano ki taua £300 e kakara ai te mahi nei ki nga tamariki matau e karangatia nei e te Pihopa. Me utu ra ki te utu tika te tangata e tapae ana i tona oranga i te ao nei hei whakahere ki te iwi, ki te atua.

Ka pa te mate mare ki te tamariki whangaia ki te WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

TE ROPU MAHI. HE WHAKATUPATO.

Na Ta Maui Pomare, M.D., M.P.

KI nga Iwi, ki nga Hapu, ki nga Reo, ki nga Mana, ki te Iwi Maori e pae nei i nga marae o Te Aotea-roa o Te Waipounamu me Wharekauri—Tena koutou katoa.

Kua kite kua rongu, i nga mahi a tetahi ropu pakeha e tahuri nei ki te whakawai i a taua i te Iwi Maori kia awhina atu i nga kaupapa tikanga a taua ropu. Kua matakitaki ahau ki nga mahi a tena ropu kua mahia ki runga ki nga iwi maha o te ao a kua kitea e te ao katoa he mate kei roto i ana mahi.

No reira he whakatupato atu tenei i a koutou kia ata whiri-whiri ano i nga kaupapa tikanga a tenei ropu i mua o te whakarerenga i nga whakaaro me nga tikanga rangatira a o tatou tupuna na ratou nei tatou i whakawahi i kiia ai he iwi rangatira taua te Iwi Maori.

Ko te ropu e huaina ake nei ko te "Ropu o nga Tangata Mahi" ko tona whakapakehatanga ko te Labour Party.

He mea tika ano kia puta nga whakamarama mo te take i pa ai te reo whakatupato i a koutou. Kei te whai ake nga whakamarama.

Ki taku titiro ko te whannitanga o nga mahi a tenei ropu ko enei e whai ake nei ara

- (1) He takahi, he patu i to taua mana i to te Maori.
- (2) He muru whenua, he muru taonga.
- (3) He whakataurekareka i te hinengaro me te tinana o te tangata.
- (4) He patu i te whakapono ki te Atua.

I runga i enei tataki korero kaore e kore ka patai te tangata e aru ana i te Ropu o nga tangata Mahi "Tena pewhea te takahi te patu a tenei ropu i te mana o te Iwi Maori" Maku e whakamarama.

1. Ko tenei ropu kei te kimi i tetahi tikanga e kore ai he mema Maori mo te Whare Paremata o tenei motu kia noho ko nga mema pakeha anake o te ropu o nga tangata Mahi.

2. Kua puta te kii a tenei ropu me whakakore atu te Whare Ariki ara te Whare o Runga. E rua nga mema Maori kei tenei whare. Mehemea ki te uru tenei ropu hei kawanatanga kua tino kore e uru he Maori ki te Paremata.

3. Ko tenei ropu e whai ana kia kua he mana motuhake o te Maori o tetahi atu tangata ranei ki te whenua o ana tipuna o ana kuia, koroua hoki ara me patu te mana Maori ki te whenua. Ko tetahi o nga kaupapa a tenei ropu e penei ana kei te whakaaetia me whai take te katoa o te tangata ki nga whenua. Tena ka whakaae ranei te Iwi kia murua o ratou whenua ka hoatu mo te katoa?

4. Ko tetahi o nga kaupapa a tenei ropu e penei ana. Ko te mana o te tangata ki te whenua ma tona noho tuturu i runga,

a ma tona mahi i taua whenua. Ko te whakamarama o tenei kaupapa e penei ana. Ki te kore te tangata e noho i runga i tona whenua, a mehemea kaore e mahia e ia, ka riro enei whenua i te Kawanatanga o te Ropu o nga Tangata Mahi (Labour Party). Ko tenei kaupapa e pa nui ana ki nga whenua Maori kei te rihihi. Ko tona hangaitanga he muru i nga whenua Maori kei te rihihi ki te pakeha i te mea he whenua enei kaore i te nohoia a kaore i te mahia e te iwi Maori. Ko te nui o nga eka whenua Maori kei te rihihi ki te pakeha e 3,103,812. kei te Maori ake e pupuri ana 1,888,201 nga eka, nga whenua papatupu 15,975 nga eka. Noreira i runga i tenei kaupapa a te Ropu o nga tangata Mahi nuku atu i te toru me te hawhe miriona eka whenua Maori e tangohia mo te katoa. Ko tenei kaupapa he arai i nga take penei me te kereeme a Ngaitahu, i te pitihana mo Aorangi, i te pitihana mo Patutahi, i te Poari Whakahaere i nga Moana o Te Arawa, i te pitihana mo Rauapatu raua ko Muru e mahia nei e au. Ko enei nga kaupapa a tenei ropu e tino mamae te paanga ki te kiri Maori. E whai ana kia horoia atu to mana tupuna, te mana ahi-ka, te mana noho-tuturu te mana raupatu o te tangata Maori i runga i te whenua. Tena e te Iwi ka whakaae koutou ki tenei ahua?

5. Kei te mahi te Ropu o nga tangata mahi kia whakakorea atu te ture whakatu hoia me te ture tiaki i te motu kei ekengia e te hoa riri. Ko te tikanga o tenei me waiho watea noa iho te huarahi mo nga iwi e hiahia ana ki te tango i tenei whenua. Ka whakaae ranei te iwi kia patua-arurutia tatou? Mehemea nei te whakaaro o tenei ropu e penei ana me riro noa atu te motu nei i nga tauwiwi mangumangu, hainamana a tiapani me ora atu iwi. I te takiwa o te pakanga nui kua pahure ake nei ko tenei te ropu i whakapaua tona kaha kia mate tatou i a Tiamana. Kei te mohio koutou ko a tatou tamariki etahi i tae ki te mura o te ahi ki te awahina i te Emepaea. Mehemea i whai te iwi i nga whakaaro o tenei ropu i taua wa kua kohurutia a tatou tamariki a ko nga mea i ora kua waihotia hei taurekareka ma Tiamana. I awahina ke tenei ropu i nga tangata taurekareka i matakū ki te wawao i te Emepaea i te wa e ekengia ana e te mate. Ko tetahi tonu o nga rangatira o tenei ropu i whiua ki te whareherehere mo ana korero kikino takahi i to tatou Kingi i a Hori te Tuarima, i te Kawanatanga, i te hunga i haere ki te whawhai. Ko tenei te ropu kaore nei i whakaae kia uru ratou ki roto i nga whakahaere powhiri i te Pirinihi o Wera i te taenga mai ki Niu Tirenī nei. Whiriwhiria mai e koutou te tutukitanga o enei kaupapa a tenei ropu kua oti nei te whakamarama atu kia koutou.

Tena pewhea to koutou whakaaro ki te tangata Maori e kuhu ana i a ia hei mekai ma tenei ropu kia whakaturia ia hei mangai mo te Iwi Maori kia tau ai ko ia hei arahi i te Iwi kia tapoko atu ki te mate.

ERA ATU WHAKAMARAMA.

I te 11 o Oketopa, 1920, ka kauhau a Pita Pereiha (Peter Fraser, M.P.) i Panutana tautoko i nga mahi a te kawanatanga o Ruhia. I roto i ana kauhau ka puta i a ia tenei korero. Kia mohio koutou ko Pita Pereiha tetahi o nga kai-hautu o te Ropu o nga Tangata Mahi. Ko tona korero tenei, "Ko te Ropu o nga Tangata Mahi o Niu Tirenī he wahanga no nga Ropu o nga Tangata Mahi e mahi nei puta noa te ao katoa." Ko te tikanga o tenei whakamarama he tautoko i te ropu o nga Tangata Mahi i Ingarangi, i Ruhia me era atu whenua. Ko Ruhia kua pekerapu i runga i te whakahaere a te Ropu o nga Tangata Mahi. Ko te mahi a Ruhia i naianei he whakakiki i nga iwi mangu-mangu me nga tangata mahi e noho ana i roto i te mana o Kingi Hori te Tuarima kia pawharatia to tatou Emepaea. Ko Ruhia kei te nonoti i te kaki o nga mahi whakapono ki te Atua. E ki ana tona Tumuaki "Ko te whakapono ki te Atua he pai-tini." E ki ana tetahi ona Kai-whakawa (Judge), "Kaore he ture Atua. Heoi ano te ture e mohio ana ahau ko te ture i hangaia e te Ropu o nga tangata Mahi o Ruhia. Ko te whakapono ki te Atua ka tuhaina e au." Kua murua e te kawanatanga o te Ropu o nga tangata Mahi o Ruhia nga taonga me nga whenua o nga hahi e kauhau ana i te rongopai ki Ruhia. Ko nga kai-kauhau kua patua etahi a ko te nuinga kua whiua ki roto i nga whareherehere mo te kauhau i te rongopai te take.

Ina noa nei ka murua nga taonga me nga whare tiaki i nga tamariki pani, i nga tamariki rawakore e whakahaerea ana e nga Taraweihana i Ruhia. Ko nga wahine whakahaere i aua whare, tiaki i aua tamariki whiua atu ki te whareherehere kaore nei e tika mo te poaka. Ko te take ko te whakapono ki te Atua. Na te mana wawao o Ingarangi i te pani, i te rawakore na te mana hapai o Ingarangi i te whakapono ki te Atua o nga mano tuauriuri whaioio ka whakaputaina mai aua wahine ki waho. Te putanga mai ko nga iwi anake i te kainga a te mate-raua ko te hemo kai. Ko tenei te kawanatanga e tautokona nei e te Ropu o nga Tangata Mahi o Niu Tirenī a e te Ropu o nga Tangata Mahi o Ingarangi. E te Iwi ka whakaae koutou ki nei tikanga? Ki taku titiro ko tenei tautoko a tenei ropu i a Ruhia he whakaae ki nga mahi a tera iwi.

He whakapehapeha te mahi a tenei ropu ki te haki o te Emepaea ara ki te Union Jack. Kaore ratou e whakaae ki a ratou tamariki e haere ana ki te kura kia whakanui i tenei haki. Akona ai a ratou tamariki ki te takahi i te haki o te Emepaea. Kua kite au i te haki nei e rere ana i nga marae maha o te Aotearoa me te Waipounamu a e whakanuia ana e koutou. Tena ka awhina koutou i te ropu e takahi ana i te haki e manawapatia nei e koutou?

Whakarongo mai koutou. Ko te Iwi pakeha e awhina ana i a koe i te Maori ko te pakeha momo rangatira. Ko te pakeha tangata mahi, kore whakaaro, ko te rawakore, kei te kiriweti

kia koe ki te Maori mo to whenua te take. Ko te nuinga o nga Mema o te Paremata o te Ropu o nga Tangata Mahi kaore he taunga waewae i tenei motu noreira kaore he awangawangatanga e pa kia ratou ki te mura i nga taonga me nga whenua o nga tangata whai taonga, whai whenua.

He kupu whakamutunga. Kia mama te ngakau ki te whiriwhiri i nga whakamarama kua oti nei te whakaatu atu. Kua e waiho ko nga pakanga o enei ra kua huri ake nei hei whakamatapo i o koutou ngakau i o koutou whakaaro. Kaore aku mauahara. Kua murua e au nga hara o te hunga i tahuri mai ki te patu i taku kohamo i enei wa ka mahue ake nei. Ko taku e whai ana kia kotahi te whakaaro o nga Iwi Maori o te Taihauauru ara o te Motu katoa ki te turaki i nga mahi a tenei ropu kei taka tatou ki roto ki te mate. Kia kaha te karo i a koutou i nga mahi whakawai a nga mokai kaka a tenei ropu.

E te Iwi whakatangata kia kaha. Heoi ano.

Na ta koutou mokai.

—Na M. Pomare.

HE HINGANGA TANIWHA.

Na D. P. Hawiki.

T E TOA TAKITINI—Tenei te whakapaunga o nga morehu rangatira o te ihu o te waka nei o Matatua kua tangohia i roto i tenei ra.

No te Turei te 28 o nga ra o Aperira ka hinga te totara whakamutunga o te ihu o te waka nei o Matatua ara, a Pouawha Meihana. Ko ona tau e 63.

He tangata rangatira he tangata pai he awhina i te pani i te rawakore. He tangata piripono hoki ki te Kingi. No reira kai te pouri ona iwi me ona hapu ki tona matenga. Ka hoki nga whakaaro whakamuri kia Te Hurinui Apanui me Tiaki Rewiri i tangohia e te mate i te tau ka taha nei. Enei rangatira e 3 no te ihu katoa o te waka nei o Matatua. Ko enei rangatira i tae katoa ki Poneke i te tau 1923 i Akuhata te marama ki te whaka haere i te whenua Raupatu me nga rangatira hoki o Tuhoe. Ko Tepouwhare Rongokataia te mea o Tuhoe kua mate. Koinei te tino take o te pouri mo enei rangatira kua wehe atu nei. H kore i tutuki no tenei take nui whaka hara-hara ka mate ai. E kore e taea i te kaha o te mate.

Ko te mate te ringa kaha i te ao. Kua tahuri te waka nei a Matatua. Kua kore he kaitia. Kua kore he kapene. Pera hoki me nga rangatira o te Tairawhiti, ara me Paratene Ngata tae mai kia Tekani Pere. Kanui te mounmou o te hanga nei o te rangatira ki te mate. Kua hoki te wahi ki te oneone tae noa hoki ki te wahi ki te Atua. Noreira manaakitia *Te Toa Takitini* kia taea ai te roanga o enei ra e tu mai nei i mua i tona aroaro.

Kai te noho mahara tonu atu nga kotiro o Ruatoki nei ki te kutanga kia ratou hei awhina i te whare karakia o Hukarere. Kai te whaka taetae tonu a Rohe Rangi, me Patu Nikora me Ngatapa Paul, ki te kimikimi i te tahi mahi e taka mai ai te herengi a te tangata matapo kore e kite i nga whanuitanga o enei tu momo mahi. Tera ano e tuku atu ki *Te Toa Takitini*.

Kia ora te kaita i te mokai tangi pai nei.

TO TATOU PIRIMIA
HOU—

HON. J. G. KOOTI.

Minita hoki mo te taha
Maori.

“Ka mate. ka mate! Ka
ora, ka ora!
Ka mate, ka mate! Ka
ora, ka ora!
Tenei te tangata puhuru-
huru,
Nana i tiki mai whaka-
whiti te ra.

Hupane! Kaupane!
Hupane! Kaupane!

Whiti te ra!”

Kia ora te Pirimia hou!

ETAHI O NGA PAINGA O TENEI KAWANA- TANGA KUA PUTA KI TE IWI MAORI.

Kei te Nama 46 te timatanga o enei korero.

Te Ture.	Tekiona.	Whakamaramatanga.
- 1922/Nama 48. 11—Whakaaetanga kia whakatikatikaia nga wawahanga mo te taha ki nga mahinga me nga kainga.
- 12—Whakaaetanga kia tonoa he kai-riiwhi mo nga taonga tinana o te tangata mate.
- 22—Kia taakengia nga moni utu ki nga Kai-whakahaere.
- 23—Whakamana i te Poari Whenua Maori ki te tono i nga moni e nama ana mo nga reti me era atu ahua moni ki nga tangata Maori kua mate.
- 33—Whakamana i te Kooti ki te uiui mehemea ko wai ma nga tangata e whai paanga ana ki nga 'oranga e puta mai i Aorangi, Patutahi me Waipuku-Patea Rahui e Whakaaetia.
- 45—Whakamana kia whakatikatika nga hea o Ohotu 2B me ra atu Poraka i runga i te Pitihana a Kuku Haweti Pitihana 219/1920.

- 47—Whakamana kia piiratia riiwhitanga kia Miri Arapata (kua mate).
- 51—Whakamana i te Kooti Aperata Maori kia whakataua mehemea ko wai tenei tangata a Raho e whakaingotia nei i roto i karaati 3749 Okahu Poraka.
- 52—Whakamana i te Kooti ki te whakatau mehemea me whakaputa he oranga mo Niniwaterangi Heremaia i roto i nga taonga o Rangi Kerehoma (kua mate).
- 1923/Nama 32. 6—Whakamana i te tikanga whakatapu i nga paanga whenua.
- 9—Whakatu i tetahi Poari a whakarite i tetahi tahua moni hei whakarapopoto i nga mahi me nga tikanga mo nehe ra o te Iwi Maori.
- 26—Whakamana i te whakawhitinga ara i te tuku o tetahi wahi o Taharoa A kia Te Rata Mahuta.
- 27—Whakamana i te Tumuaiki Kaiwhakawa ki te whakahaere i etahi take e pa ana ki Waimarino E9 me E10.
- 1923/Nama 32. 29—Whakamana i te Kooti Whenua Maori ki te whakatau mehemea ko wai ma nga tangata e whai-paanga ana ki te Poraka o Ngaitahu.
- 1924/Nama 45. 3—Whakamana i tetahi Poari Whakahaere i te Tahua Moni mo nga Tikanga Maori.
- 5—Whakawhiwhi i te Kooti ki nga mana apiti hei tino whakatutuki i te whakahaere whakatopu paanga whenua. —
- 13—Whakahoki ki nga Maori i nga urupa i kitea kei roto i nga whenua o te Karauna.
- 15—He tuku i etahi mana apiti ki te Poari Tiaki o te Takiwa o te Arawa.
- 17—Whakamana i te Kooti kia whakahaerea tetake mo Tawapata Tonga.
- 25—Whakaaetanga kia piiratia nga ota i whakatarewatia e te Kooti mo Aorangi Poraka.
- 27—Whakamana i te Kooti kia whakawatia te Take Paanga ki te Matai Poraka.
- 29—Whakamana kia karangatia kia tu he hui o nga tangata katoa e kereeme ana ko ratou nga Maori no ratou nga whenua e pa ana ki nga Wai o Taupo ki te whiriwhiri ki te hanga hoki i tetahi kirimini mo te taha ki nga mana hi ika i roto i nga wai o Taupo me nga take me nga tapa o aua wai.

- 36—Whakawatea i a Ngati-Tuwharetoa kia kaua e utu i te moni raihana mo te motorore mo te haerenga i runga i te huarahi atu o Tokaanu ki Waimarino.
- 37—Whakakore i te taitara o te Karauna ki Tarata Poraka me te panui ano ko taua whenua he whenua Maori.
- 38—Whakamana i te Kooti kia kimihia mehemea tera atu ano etahi tangata e ahei ana kia whakaurua ki roto i te taitara o Tarawera me Tatarā-a-kina.
- 43—Whakaaetanga kia piiratia te riiwhitanga kia Harata Tuwhakararo (kua mate).

TE KOMIHANA UIUI I NGĀ KEREE ME WHENUA MAORI.

TE RIPOATA I KOKIRITIA KI TE AROARO O TE WHARE PAREMATA I TE 21 O NGĀ RA O MAEHE, 1921.

NGA Mema o te Komihana ko R. N. Jones, Tumuaki Kai-whakawa (Tiamana), John Strauchon, John Ormsby.

Ko ngā take i uiuia a i whakataua e te komihana ko enei e whai ake nei.

- (1). Ko ngā pitihana a Te Aio Poutu me etahi atu ki te Whare Paremata mo etahi wahi rahui o roto i Waipuku-Patea Poraka. Pitihana 426/1913, 312/1915, me 408/1917.

Te Whakatau: Ko te moni e £4,323, i runga i te aronga o te moni, kapineheihana me utu e te Kawanatanga.

Te Ture i paahitia hei whakamana i tenei whakatau: Tekiona 33/1912.

- (2). Ko te pitihana a Mehaka Watene me etahi atu (138) a Paku Eruera me etahi atu (210) a Whareroa Renata me etahi atu ki te Whare Paremata mo ngā whenua kua murua e Kereemetia nei e Te Whakatohea Pitihana 630/1914, 235/1915, me 336/1917.

Te Whakatau: E whakaae ana te Komihana ko te whiu i a Te Whakatohea i nui atu i tona hara.

- (3). Te Tono ki te Minita Maori i tuhia i te 9° o Hanuere, 1920, a W. Nikora o Kihipane mo te tuha ki a Te Whakatohea mo tetahi whenua kia whakawhiwhia e te Karauna ki a a ratou tamariki kore-whai-paanga whenua. Ko tenei take kei te whiriwhiria.

(*Taria te roanga.*)

HE PŌRA KIEKIE KEI MAKU TE TAMAITI.

	£	s.	d.		
Hemana Pohika . . .	15	0		Amoamo Aporo-	
W. T. Pitt	1	0	0	tanga	1 0 0
Jack Chadwick . . .	10	0		H. Apimereke Ape-	
Rev. Canon Wiremu .	1	0	0	rahama	10 0
H. K. Waititi	1	0	0	Panapa Tuari	6 0
Teihi Peka	10	0		Petera Matehaere . .	10 0
Heta Waretini	10	0		Te Roera Tareha . .	1 0 0
Taupaki Kora	10	0		Hare —	10 0
				Wi Kerena	10 0
				Poari o Te Arawa	12 10 0

Mo te mare kaore he rongoa hei rite ki te **WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.**